

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

CDA heeft opdracht om kloof te overbruggen

door *Sybrand van Haersma Buma*

De auteur is voorzitter van de CDA-fractie in de Tweede Kamer.

Het strategisch beraad van het CDA moet zich afvragen hoe scheidslijnen in de huidige samenleving kunnen worden overbrugd. De voorlopers van het CDA in de negentiende eeuw wisten een breuk te overwinnen door burgers een nieuwe binding en een nieuwe identiteit te geven, stelt Sybrand van Haersma Buma. Nu moet de partij opnieuw een veilige haven voor bezorgde burgers worden.

Yvon Jaspers hield dit voorjaar half Nederland op zondag aan de buis gekluisterd met haar datingshow *Boer zoekt vrouw*. Slechts een handvol kijkers volgde op datzelfde tijdstip de Vlaamse journalist Jan Leyers in de documentairereeks *De weg naar het Avondland*. In elf afleveringen reist Leyers van de wieg van de beschaving in Ethiopië, via het Midden-Oosten en de Kaukasus, naar Europa. De laatste stop was de Afrikaanderbuurt in Rotterdam. In de Afrikaanderbuurt wonen nog zo'n vijftien autochtone Nederlandse gezinnen. Ze voelen zich een vreemdeling in de buurt waar ze hun hele leven gewoond hebben. De twee geïnterviewden stemden vroeger socialistisch of communistisch. Nu is het

Wilders. Maar ook de Surinaamse winkelier stemt, tot verrassing van de interviewer, rechts. In een van de eerste afleveringen van zijn documentaire sprak Jan Leyers met de oude inwoners van een dorpje in Soedan. De jonge mannen zijn vertrokken om op zoek te gaan naar een beter bestaan in Europa. Het leven in de dorpsgemeenschap is ontwricht doordat er niemand meer is om het werk te doen en voor de ouderen te zorgen.

Zoals *Boer zoekt vrouw* Nederland de samenleving laat zien zoals miljoenen die weemoedig gestemd zijn haar zouden willen zien, zo toonde Jan Leyers de samenleving zoals velen die nu beleven. Van Caïro tot Rotterdam hebben mensen het gevoel hun identiteit en cultuur kwijt te raken in de sterk globaliserende wereld.

Deze veranderingen hebben grote gevolgen voor de samenleving en dus ook voor de politiek. In Nederland valt dit samen met een radicaal afscheid van de verzuiling. Bezetten de drie grote stromingen vertegenwoordigd door de vvd, de PvdA en de confessionele partijen in 1956 nog 140 zetels in de Tweede Kamer, nu komen ze samen nog maar op 82 zetels. Het CDA kreeg in 2010 een harde klap te verduren. Dat is de reden dat deze maand het strategisch beraad is gestart. Voordat dit beraad zich buigt over de toekomstagenda voor het CDA, is het van belang om een analyse van de samenleving te maken. De verleiding is dan groot om meteen naar concrete voorstellen te zoeken die het CDA in de picture moeten spelen. Maar dat zal op langere termijn niet werken. Om

onze positie te bepalen moeten we eerst naar buiten kijken.

* * *

Die foto biedt ons geen wolkenloze hemel. Wat we op de foto zien is de actuele stand van de samenleving. Het CDJA komt de eer toe recent een scherpe foto van de samenleving te hebben gemaakt. 'De samenleving wordt steeds complexer en van mensen wordt steeds meer zelfredzaamheid verwacht. Hierdoor ontstaat een nieuwe sociale kwestie: de groep die in deze complexiteit wel mee kan komen en de groep die dat niet kan. Voor de laatste wordt de opwaartse mobiliteit steeds moeilijker.' Dit laatste is al zichtbaar: uit onderzoek blijkt dat bijna twintig procent van de mannen tussen de 26 en 40 jaar een lagere opleiding heeft dan hun ouders. Bij de vorige generatie lag dit rond tien procent. Dit onzekere toekomstperspectief in een wereld waarin mensen zich soms moeilijk staande kunnen houden is een voedingsbodem voor onbehagen.

We hebben misschien wel twee foto's nodig. Op de eerste zien we mensen die naar Bali met vakantie gaan, een Pool het huis laten verbouwen en lekker voor zichzelf werken om vrij te zijn en meer te verdienen. Op de tweede staan mensen die Bali alleen maar kennen als een plek waar moslims aanslagen plegen, die bang zijn hun baan aan een Pool kwijt te raken en die gedwongen worden voor zichzelf te gaan werken, omdat de werkgever zijn contract te duur vindt. Je zou misschien verwachten dat de grootste zorgen van die tweede groep vooral over geld gaan, maar dat is niet het geval. Op één staan

De moderne burger is op zoek naar gemeenschap

zorgen over de manier waarop we samenleven en veranderde normen en waarden: de verharding, de ik-cultuur en het gebrek aan wederzijds respect. Daarna komen zorgen over politiek en bestuur. Pas daarna komen zaken als inkomen en economie, veiligheid en integratie.

Iemand die dit scherp ziet is Bas Heijne. Volgens hem lijken de moderne burgers op het eerste gezicht 'ontketend' en door en door geïndividualiseerd, maar dat is niet alleen het geval. Hiervoor wijst Heijne op de fora van *De Telegraaf*. Hij noemt ze 'een verzamelpaats van ongebonden individuen die om binding schreeuwen'. Op zulke sites zie je, aldus Heijne, de ware aard van de mondig burger: 'Iemand die smacht naar een gemeenschap, maar niet in staat is aan die gemeenschap deel te nemen en daarom met

zijn vinger naar de ander wijst.' Kenmerkend voor de moderne burger is niet zijn individualiteit, maar zijn zoektocht naar verloren binding en gemeenschap.

De juistheid van deze analyse kunnen we illustreren aan de hand van de confrontatie van Jan

Leyers met de bewoners van de Afrikaanderbuurt. Zolang men zich onderling aan de wetten en codes van de rechtsstaat houdt, zou er geen probleem hoeven te zijn. Maar dit klinkt mooi uit de mond van diegenen die in een betere wijk wonen, een goede baan hebben en veel vrienden in de buurt. Voor de Nederlanders in de Afrikaanderwijk is dit allemaal elitair geneuzel. Zij zijn hun identiteit en hun gemeenschap kwijt en voelen zich vreemden op hun eigen stukje grond.

Voor hen bieden de idealen van de verlichting geen antwoord meer. In de woorden van Heijne: 'In handen van een progressief establishment werden de verlichtingsidealen tot dogma's waar een gevoel van superioriteit aan ontleend werd; omdat je aan de goede kant stond, was je vanzelf ook goed. Men verzuumde die dogma's in tijden van globalisering en immigratie opnieuw te toetsen aan de werkelijkheid. De grote blinde vlek bleek het hernieuwde verlangen naar gemeenschap en identiteit in een versnipperde wereld.'

* * *

We zien serieuze zorgen bij burgers. Tegelijkertijd zien we dat de traditionele politieke partijen de aansluiting met deze bezorgde burgers verliezen. Partijen en bewegingen als de LPF, PVV en de SP moet worden toegegeven dat zij, anders dan de traditionele partijen, deze burgers hebben weten te bereiken en te mobiliseren. Deze partijen krijgen snel het etiket populistisch opgeplakt. Het gebruik van dit etiket is rationeel te begrijpen, maar dat is ook een valkuil. Want het etiket is gemakkelijk geplakt op de boodschapper, maar het vertroebelt wel het zicht op de achterliggende zorgen. Het ontbreekt deze partijen evenwel aan geduld om de echte onderliggende vraagstukken te onderzoeken. Doordat zij de voor het moment als juist beleefde antwoorden geven, boeken zij daar electoraal veel succes mee. Maar het onderliggende probleem van de scheidslijn in de samenleving lossen ze er niet mee op. Ze benadrukken deze eerder.

De afgelopen jaren is het CDA, met de andere traditionele partijen, steeds minder een veilige haven geworden voor bezorgde burgers. Op een congres zien wij, zeker onder de jongeren, veel goed opgeleide, betrokken burgers. Maar waar zijn de anderen, voor wie we

het net zo goed willen doen; de burgers die zich verdrukt voelen in deze samenleving?

Het midden van de negentiende eeuw was ook een tijd van grote maatschappelijke veranderingen en onzekerheden. Onze eigen politieke voorvaderen begonnen als een reactie op de areligieuze rationaliteit van de verlichting. 'Antirevolutionair' noemde Groen van Prinsterer zich. In de kern kwam zijn denken erop neer dat immateriële begrippen als geloof, identiteit en gemeenschap belangrijker waren dan het rationele credo vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Er is daarom een verrassende parallel tussen de maatschappelijke vraagstukken van toen en die van nu. In het midden van de negentiende eeuw industrialiseerde de samenleving, waardoor een nieuwe tweedeling ontstond tussen mensen die het wisten te redden in die nieuwe orde, en mensen die daar niet in slaagden. Door de verlichting stond de positie van religie in de samenleving ter discussie. De liberalen vertegenwoordigden de mensen die het wisten te redden, en de opkomende socialisten hen die niet mee konden komen langs economische lijnen. Onze voorlieden Groen van Prinsterer, Kuyper en Schaepman emancipeerden een grote zwijgende massa die aan de andere kant van een onzichtbare scheidslijn stond. Zij verbonden deze twee groepen mensen met elkaar. Zij zagen in dat de grote zorg van de burgers niet een economische was, maar een immateriële. Tegenover de vrijheid, gelijkheid en broederschap van de Franse Revolutie brachten zij de herwaardering van geloof, gemeenschap en identiteit. Tegenover de economische boodschap van de socialisten en de liberalen stelden zij het immateriële thema van het bijzonder onderwijs centraal. En zo verenigden zij een grote

Nederlandse klasse van ‘kleine luyden’ met een bovenklasse. Niet op basis van een economische vraag, maar op basis van een morele vraag.

Net zoals toen is er ook nu een grote groep Nederlanders die in een veranderende wereld als kleine luyden de aansluiting verliest. Net als in de negentiende eeuw zijn ook nu de grootste zorgen niet economisch van aard. Het is ‘hoe gaan we met elkaar om?’, en niet ‘hoe verdien ik meer geld?’

* * *

De Amerikaanse communist Ariston Etzioni heeft ten aanzien van dit immateriële vraagstuk het cDA eind jaren negentig in belangrijke mate beïnvloed. Het communisme kan onmogelijk een-op-een op de christendemocratie worden gepast. Maar het biedt, ook nu, wel een handvat bij het zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke problemen, omdat het niet de economie of het individu, maar de gemeenschap centraal stelt. Etzioni biedt bijvoorbeeld een alternatief voor het welles-nietesdebat over immigratie en integratie. Hij zegt hierover: ‘Het uitgangspunt voor een nieuwe kijk op immigratie is het inzicht dat niemand een recht heeft om in andermans land te zijn, net zomin als iemand een recht heeft om in andermans huis te trekken. De Universele Verklaring van de rechten van de mens erkent zo’n aanspraak niet, evenmin als het gevestigde internationaal recht, het ontwerp voor een Grondwet van de Europese Unie of enig gezaghebbend juridisch of ethisch lichaam. Toegang krijgen tot een ander land is een privilege dat iemand kan verdienen – en

De zorgen zijn niet economisch van aard

dat iemand zou moeten kunnen verdienen onder redelijke voorwaarden, te stellen door de nieuwe gemeenschap waarbij hij zich wil aansluiten –, maar niet een recht dat alle vreemdelingen kunnen opeisen.’

Als het gaat om immigratie is het van belang te kijken naar het belang van de gemeenschap ten opzichte van de wensen van het individu.

Maar de kracht van de samenleving kan ook worden afgezet tegenover de ver reikende arm van de staat. Mensen komen met een gezamenlijk initiatief vaak veel verder dan de overheid. Een goed voorbeeld was de subsidieregeling voor zonnepanelen, een regeling die zo popula-

lair was dat de geldpot binnen een paar weken leeg raakte. Gevolg was dat calculerende Nederlanders een jaar niets deden en het jaar daarop een nieuwe poging waagden. De regeling is nu beëindigd. Toch nam het aantal geplaatste zonnepanelen toe. De reden? Betrokken burgers gingen initiatieven opzetten om zonnepanelen samen in grote hoeveelheden met kwantumkorting aan te schaffen.

Hetzelfde voorbeeld is te zien aan de jaarlijkse kerstactie van Radio 3FM rond het Glazen Huis. Tot vorig jaar was het gebruikelijk dat het kabinet het opgehaalde geld verdubbelde. Dit jaar was dat voor het eerst niet zo. Gevolg was dat de opbrengst hoger was dan ooit. Het is een kansrijke uitdaging om het initiatief weer bij de samenleving te leggen. Dit zie je op veel meer terreinen terug in het kabinetsbeleid. Vanuit de overtuiging dat de samenleving vitaler is dan velen denken, maar ook gekoppeld aan de noodzaak om de overheidsuitgaven binnen de perken te brengen.

Dit brengt ons bij de vraag wat de huidige regeringscoalitie kan bijdragen aan de overbrugging van de onzichtbare scheidslijn in de samenleving. De maatschappelijke basis van het huidige kabinet ligt in het betrekken van de bezorgde burgers bij de keuzes die in de politiek worden gemaakt. Deze coalitie is geboren uit het besef dat Nederland met een scheiding tussen bezorgde burgers en kansrijke burgers een moeilijke toekomst tegemoet gaat.

De gekozen gedoogconstructie maakt zichtbaar dat een partij die religies uitzondert van de vrijheid van het geloof, de PVV, wat het CDA betreft niet in een kabinet vertegenwoordigd kan zijn. Tegelijkertijd krijgen deze bezorgde burgers met een afkeer van 'Den Haag' door de gedoogconstructie met de PVV wel een stem. En zij zien nu ook dat hun partij instemt met maatregelen in de zorg, het onderwijs en de sociale zekerheid. Deze kiezers kunnen niet boos aan de kant blijven staan, wijzend naar de elite in Den Haag. Zij kunnen nu de door hen zelf gekozen volksvertegenwoordigers ter verantwoording roepen.

* * *

Na de verloren verkiezingen van een jaar geleden moeten wij eerst de samenleving analyseren, om vervolgens onze inhoudelijke agenda daarop te baseren. Daarvoor moeten we eerst een foto van die samenleving maken. Pas wanneer we deze foto goed bestuderen kunnen wij het CDA daarin plaatsen. Deze foto levert niet één, maar twee beelden op, met daartussen een onzichtbare scheidslijn. Aan de ene kant staan de mensen die veranderingen als kansen zien en er de vruchten van plukken, aan de andere kant de mensen die zorgen hebben en de bedreigingen voelen. Deze scheidslijn is ook politiek zichtbaar. Dit probleem zal nooit worden opgelost wanneer de antwoorden in economi-

sche termen worden gevat. Want de zorgen gaan verder dan over geld. Ze gaan zoals gezegd vooral over het verlies van identiteit en gemeenschap in een globaliserende wereld. Dat is een zorg die zij delen met veel CDA-kiezers. De samenleving van vandaag wordt niet gekenmerkt door vrijgevochten en rationele individualisten, maar door mensen die zoeken naar binding en identiteit. Het CDA is op grond van zijn eigen ontstaansgeschiedenis geroepen om de samenleving een antwoord te bieden op de zorgen van de eenentwintigste eeuw. Een moderne samenleving, die zelfverzekerd de toekomst tegemoet wil treden, moet allereerst haar eigen culturele wortels koesteren. Het CDA is zich altijd bewust geweest dat de waarden waarop onze samenleving is gebaseerd een diepe oorsprong hebben, ontleend aan de joods-christelijke en humanistische traditie. In het bieden van houvast in de samenleving is het hertalen van die traditie voor de samenleving net zo belangrijk als het hertalen van het program van uitgangspunten voor het CDA.

De eerste vraag aan een politicus is vaak: 'Wat gaat u daaraan doen? Wat is hiervoor uw oplossing?' De reflex van de politicus is vervolgens om een oplossing te geven, zonder eerst naar de oorsprong van het probleem te zoeken. Maar de opdracht voor de politiek is groter. Eerst moet de politiek beseffen hoe de samenleving eruitziet. Pas als dat beeld helder is kan de politiek werkelijk wat voor de samenleving betekenen. Bij snelle oplossingen zonder analyse van de problemen is Nederland niet gebaat. Dit vanuit het besef dat een foto van de samenleving van nu, gekoppeld aan het beeld van de ontstaansgeschiedenis van het CDA, een sterke combinatie is van waaruit de uitdagingen van de toekomst opgepakt kunnen worden.